

BOLALARDA MEHNAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHI VA OTA-ONANING HAMKORLIGI

Sanginova Gulnoza Baxodirovna

Qo'qon universiteti

T'lim kafedrası o'qituvchisi

@gulnoza7001

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish jarayonida tarbiyachi va ota-onaning hamkorlikda ishlashining ahamiyati tahlil qilinadi. Bola mehnatga bo'lgan munosabatni oilada va ta'lim muassasasida bir xil pedagogik yondashuv asosida shakllantirishi zarurligi asoslanadi. Tarbiyachi tomonidan tashkil etilgan mehnat faoliyati ota-ona tomonidan oilada davom ettirilganda, mehnat ko'nikmalari barqaror, ongli va mazmunli tarzda shakllanishi ko'rsatib beriladi. Maqola mehnat tarbiyasining bola shaxsida mas'uliyat, mustaqillik va ijtimoiy faollikni rivojlantirishdagi o'rnini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Mehnat tarbiyasi, hamkorlik, tarbiyachi, ota-ona, mehnat ko'nikmalari, maktabgacha yosh.

Аннотация

В статье анализируется значение сотрудничества воспитателя и родителей в процессе формирования трудового воспитания у детей дошкольного возраста. Обосновывается необходимость единого педагогического подхода семьи и дошкольного учреждения в развитии у ребёнка положительного отношения к труду. Показано, что трудовая деятельность, организованная воспитателем и поддержанная родителями дома, способствует устойчивому, осознанному и содержательному формированию трудовых навыков. В статье раскрывается роль трудового воспитания в развитии ответственности, самостоятельности и социальной активности ребёнка.

Ключевые слова: Трудовое воспитание, сотрудничество, воспитатель, родители, трудовые навыки, дошкольный возраст.

Bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish — bu nafaqat amaliy ko'nikmalarni o'rgatish, balki bola shaxsida mas'uliyat, tashkillashtirish, mehnatga nisbatan ijobiy munosabat va hamjihatlik kabi ijtimoiy-hulq-atvor jihatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, yoshlarni mehnat va ijodga yo'naltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda: so'nggi yillarda Prezident farmonlari va qarorlarida maktabgacha ta'lim tizimini tubdan

takomillashtirish, bolalar va yoshlar tarbiyasini kuchaytirish masalalari alohida ta'kidlanadi.¹ Bu huquqiy va siyosiy asoslar mamlakatda mehnat tarbiyasini tizimli rivojlantirishga zarur zamin yaratadi.

Xalqaro pedagogik va rivojlanish tashkilotlari bolalik davri — bolalarning kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanishi uchun eng muhim davr ekanini ta'kidlaydi; shu bois erta yoshda amalga oshiriladigan faoliyatlar, jumladan mehnatga o'rgatish (o'yin, bevosita amaliy faoliyatlar orqali) bolalarning kelajakdagi mehnatga moslashuvi va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.²

1. Bolalarning mehnat faoliyati va unga o'rgatilishida xalqaro va milliy nazariy maktablarning asosiy g'oyalari uch nuqtada to'qnashadi va bir-birini to'ldiradi:

2. Ijtimoiy-madaniy yondashuv: L.S. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi ta'kidlaganidek, o'rganish ijtimoiy munosabat orqali sodir bo'ladi; «bilim» va «ko'nikma»lar ko'pincha «bilimli boshqalar» (tarbiyachi, ota-ona, tengdosh) yordamida shakllanadi. Bu nazariya bolalarga mehnat ko'nikmalarini bosqichma-bosqich, yo'riqlash va kontseptsionallash orqali o'rgatishda muhim metodologik asos beradi — ya'ni tarbiyachi va ota-onaning faol yo'naltirishi ZPD (zone of proximal development) prinsipiga mos keladi.³

3. Amaliy pedagogika: John Dewey'ning «learning by doing» (amal orqali o'rganish) tamoyili mehnat tarbiyasida markaziy ahamiyatga ega: real, maqsadli ish-tajriba orqali bolaning kognitiv va axloqiy sifatlari shakllanadi. Dewey g'oyasi maktabgacha davrda oddiy mehnat vazifalarini bajarish orqali mas'uliyat va tafakkur rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Ekologik va huquqiy kontekst: O'zbekistonda maktabgacha ta'limni tartibga soluvchi hujjatlar va Prezident qarorlari (maktabgacha ta'limni takomillashtirishga oid hujjatlar) mahalliy kontekstda mehnat tarbiyasiga talablar belgilaydi: kontentning mazmuni, pedagogik amaliyotga ajratiladigan resurslar va ota-onalarni jalb etish mexanizmlari qonun va siyosat doirasida amalga oshirilishi lozim. Shu jumladan, maktabgacha ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlar tarbiyachilar va oilalar uchun majburiyat va imkoniyatlarni aniq belgilaydi.

Ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, tarbiyachi va ota-onaning hamkorligi quyidagi mexanizmlar orqali mehnat tarbiyasining sifatini oshiradi:

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. (2022-yil 28-yanvar). *2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. Toshkent.

² UNESCO. (2021). *Learning through play: Strengthening learning through play in early childhood education programmes*. Paris: UNESCO Publishing.

³ Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Yo'l-yo'riq va skeffolding: Tarbiyachi boshlang'ich yo'riq beradi, ota-ona uyda davom ettiradi — buning natijasida bola mustaqil ravishda vazifani bajarish qobiliyatiga ega bo'ladi

Bir xil ta'limiy kutubxonalar va standartlar: Maktabgacha muassasa va oila orasida maqsadlar va talablar uyg'un bo'lsa, bola xulqida inkonsistensiya kamayadi va takrorlanish orqali ko'nikma mustahkamlanadi. Mahalliy tadqiqotlar bunday uyg'unlikni samara omili sifatida qayd etadi.

Motivatsion va emotsional qo'llab-quvvatlash: Ota-onaning diniy, madaniy va axloqiy qadriyatlarga asoslangan rag'batlantirishi hamda tarbiyachining ijobiy qayta aloqa berishi bolaning mehnatga bo'lgan ichki motivatsiyasini oshiradi

Maktabgacha ta'lim dasturlarida ota-onani jalb etishning aniq mexanizmlari (haftalik axborot, uy-topshiriqlar uchun metodik tavsiyalar, oilaviy ijtimoiy loyiha ishlarini tashkil etish) kiritilishi lozim.

Tarbiyachilar uchun ota-onalar bilan samarali kommunikatsiya, maslahat va treninglar tizimi (master-klasslar, seminarlar) joriy etilishi kerak — bu ham Prezident qarorlarida e'tiborda.

Maktabgacha yosh — bu shaxsning keyingi butun hayotini belgilab beradigan murakkab va ayni paytda eng quvonchli bosqichdir. Aynan shu davrda bola o'zini kashf etadi, o'z harakatlari, qiziqishlari, urinishlari orqali dunyo bilan muloqot qiladi va asta-sekin mehnatning ijtimoiy ahamiyatini anglay boshlaydi. Mehnat tarbiyasi — bu shunchaki biror ishni bajarishga o'rgatish emas, balki bolada mas'uliyat, qat'iyat, mustaqillik, sabr, hamjihatlik kabi hayotiy fazilatlarni uyg'otish demakdir. Bu jarayonning samaradorligi esa biror tomonga — faqat bog'chaga yoki faqat oilaga yuklatilishi mumkin bo'lmagan murakkab tizimdir. Bola atrofidagi kattalarning, ayniqsa tarbiyachi va ota-onalarning uyg'un hamkorligi mehnat tarbiyasining eng muhim asosini tashkil etadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda bolalar rivoji masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Prezidentning maktabgacha ta'limni rivojlantirishga qaratilgan qaror va dasturlari, xususan, PQ-4312-son qarorida “bog'cha — oila — mahalla” tamoyilining yangicha talqinda uyg'unlashuvi mehnat tarbiyasining ham poydevori sifatida qayd etiladi. Bu esa tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining nafaqat tarbiyaviy, balki ijtimoiy zarurligini ham ko'rsatadi.⁴

Tarbiyachi mehnat tarbiyasi jarayonining metodik rahbaridir. U bolani mehnatga jalb qilishning pedagogik mexanizmlarini biladi: yoshga mos topshiriq berish, jarayonni qiziqarli shakllantirish, rag'bat va baholashning yumshoq usullaridan foydalanish, mehnatni o'yin bilan uyg'unlashtirish — bular tarbiyachining professional vazifalaridir. Masalan, Piaget va Vygotskiy tadqiqotlarida bolalar faol

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4312-son qarori. (2019-yil 8-may). Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent.

o'rganish orqali rivojlanishi ta'kidlanadi; aynan mehnat jarayoni — faol tajriba maydonidir. Tarbiyachi aynan shu tajribani tashkil etmoqda.

Ammo tarbiyachining har bir harakati oiladagi muhit bilan qo'shilgandagina o'z samarasini ko'rsatadi. Agar bog'chada bola stol yig'ishtirishni, o'yinchoqlarni tartibga qo'yishni, gullarni sug'orishni o'rgansa-yu, uyda unga “Sen kichkinasan, qo'ying, men qilaman” deyishsa — bola mehnatning qiymatini tushunmaydi. Bu holda ikki xil tarbiya modeli to'qnash keladi: biri mustaqillikni o'rgatsa, ikkinchisi mustaqillikni cheklaydi. Shuning uchun ota-onalar tarbiyachi bilan doimiy muloqotda bo'lishi, bolaga berilayotgan mehnat topshiriqlari mazmunidan xabardor bo'lishi juda muhim.

Ota-onaning roli — faqat yordamchi emas, balki hamkor va namuna bo'lishdir. Bola kattalarning qilayotgan ishidan eshitgan nasihatiga qaraganda ko'proq saboq oladi. Uyda oddiy qo'shma mehnat — dasturxon yozish, narsalarni joyiga qo'yish, gullarga qarash, oddiy oshxona ishlarida yordam berishga ruxsat berish — bola uchun eng kuchli tarbiya vositasidir. Psixologlar fikricha, bolaga kichik yoshdan “ishonchli vazifa” berilishi uning o'ziga bo'lgan ishonchini, mas'uliyat hissini va tashabbuskorligini kuchaytiradi.

Shunday bo'lsa-da, bugun ham ko'plab oilalarda mehnatni jazoga tenglashtiruvchi yondashuvlar uchrab turadi. “Yaxshi bola tinch o'tiradigan boladir” degan noto'g'ri qarash mehnat tarbiyasiga putur yetkazadi. Tarbiyachi bunday stereotiplarni yumshoq tushuntirish, ota-onalar bilan suhbatlar, seminarlar, ochiq mashg'ulotlar orqali bartaraf etishi mumkin. Zero, PQ–3907-son qarorda aynan ota-onalar bilan pedagogik ishlash mexanizmlarini kuchaytirish maktabgacha ta'lim sifatining asosiy omili sifatida ko'rsatilgan.⁵

Tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi — bu doimiy jarayon. U faqat majlislarda uchrashish yoki kundalik orqali yozish bilan cheklanmaydi. Hamkorlikning zamonaviy shakllari — mehnat ko'riklari, “oilaviy loyihalar”, bog'cha hududida kichik ekologik mehnat aksiyalari, hunarmandlik mashg'ulotlari — bolaga mehnatning jamoaviy, ijodiy va qadriyatli jihatlarini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Bunday tadbirlar bolaga: “Mehnat — bu majburiyat emas, bu jamoadagi o'rnimni his qilish, foyda keltirish zavqi” degan tushunchani shakllantiradi.

Bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish — ularning har tomonlama rivojlanishi va kelajak hayotga tayyorlanishida hal qiluvchi omildir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda mehnat tarbiyasini rivojlantirish davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanmoqda, xalqaro pedagogik yondashuvlar esa bu jarayonga mustahkam ilmiy asos yaratadi. Vygotskiy, Dewey kabi olimlarning g'oyalari maktabgacha ta'lim amaliyotida qo'llanilayotgan metodlar bilan uyg'unlashib, bolalarning amaliy faoliyat orqali o'rganish samaradorligini oshiradi.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3907-son qarori. (2018-yil 30-avgust). Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishning yangi tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent.

Mehnat tarbiyasining muvaffaqiyati, avvalo, tarbiyachi va ota-onalar o'rtasidagi uzviy hamkorlik bilan belgilanadi. "Bog'cha — oila — mahalla" tizimi doirasida tashkil etilgan faoliyatlar, qo'shma mehnat, oilaviy loyihalar va jamoaviy tadbirlar bolalarda mas'uliyat, mustaqillik, hamjihatlik va mehnatsevarlik kabi fazilatlarining shakllanishini ta'minlaydi. Uyda mustaqillikning yetarli darajada qo'llab-quvvatlanmasligi yoki mehnatga nisbatan salbiy stereotiplar mavjudligi jarayonni sustlashtirishi mumkinligi tajribalarda tasdiqlangan.

Shu bois mehnat tarbiyasini izchil yo'lga qo'yish uchun pedagogik yondashuvlar, oilaviy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy dastaklarning bir butun tizim sifatida ishlashi zarur. Zamonaviy shakllar — ekologik aksiyalar, tanlovlar, hunarmandlik mashg'ulotlari va oilaviy loyihalar — bolada mehnatning mazmuni, ahamiyati va ijtimoiy mohiyatini chuqur anglashga xizmat qiladi. Natijada bola shaxsida mehnatga ijobiy munosabat shakllanadi va kelajakda faol, mas'uliyatli, jamiyatga foydali inson sifatida kamol topishiga zamin yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2018-yil 30-sentabr). Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida (PQ-3907-son qaror).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019-yil 8-aprel). Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida (PQ-4312-son qaror).
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (2020). Ta'lim to'g'risidagi Qonun.
4. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. (2021). Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun davlat o'quv dasturi "Ilk qadam". Toshkent.
5. Hasanboeva, O., Yo'ldosheva, Sh., & To'raeva, M. (2020). Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. G'aniyeva, M. (2022). Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasi metodikasi. Toshkent: Ilm ziyo.
7. Jalolova, D. (2021). Maktabgacha ta'limda oila va bog'cha hamkorligi. Ta'lim jarayoni, 4(2), 55–62.
8. Xudoyberdieva, N. (2023). Bolalarda mehnat ko'nikmalarini shakllantirishda tarbiyachining roli. Pedagogik innovatsiyalar jurnali, 5(1), 73–80.
9. Сангинова Г.Б. (2023). ЗНАЧЕНИЕ И МЕСТО НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Экономика и социум, (4-1 (107)), 840-846.
10. Bohodirovna, S. G., & Usmanova, H. (2022). MODEL OF INNOVATIVE STRATEGY ON THE BASIS OF VARIATIVE APPROACH TO PRESCHOOL EDUCATION. In *Conference Zone* (pp. 197-199).
11. IMPROVING ORGANIZATION IN THE FIRST ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. (2024). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(4), 440-447.